

УДК 347

UDC 347

**ПЕРСПЕКТИВИ ВИКОРИСТАННЯ
ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ ПРИ
ВИРШЕННІ МІЖНАРОДНИХ
КОМЕРЦІЙНИХ СПОРІВ**

**PROSPECTS FOR THE USE OF
ARTIFICIAL INTELLIGENCE IN
THE RESOLUTION OF
INTERNATIONAL COMMERCIAL
DISPUTES**

Володимир НАГНИБІДА

Nahnybida, Volodymyr

доктор юридичних наук, професор,
завідувач відділу

Doctor of Law Sciences, Professor,
Head of the Department

Науково-дослідний інститут приватного
права і підприємництва імені академіка
Ф. Г. Бурчака НАПрН України (Київ)

Academician F.H. Burchak Scientific Research
Institute of Private Law and Entrepreneurship
of the NALS of Ukraine (Kyiv)

<https://orcid.org/0000-0003-4233-7173>

Стаття присвячена виявленню та аналізу сучасних тенденцій у сфері імплементації AI у процес розгляду та вирішення міжнародних комерційних спорів, окресленню перспектив та способів впливу відповідних технологій на арбітраж як інститут у цілому. Підхід автора принципово засновується на тому, що подібно до засобів електронної комунікації та інструментів віртуального простору до цього, засоби AI, пов'язані, насамперед, із обробкою великих масивів даних, машинним аналізом і прогнозуванням, новими підходами до гарантування безпеки даних і конфіденційності розгляду, поступово та ймовірно суттєво змінять арбітражний процес.

За результатами дослідження стверджується, що перспективи використання AI у міжнародному комерційному арбітражі, подібно до електронних комунікацій до них, є багатообіцяючими, створюючи новітні способи для підвищення ефективності арбітражного розгляду – як через оптимізацію усталених підходів до ведення справи на різних стадіях процесу (від надання та аналізу доказів, прецедентів і положень застосовного права, до прогнозування результатів вирішення спору, потенційної виконуваності ухваленого арбітражного рішення), так і через створення змістовно нових інструментів (віртуальних арбітрів, AI-плат-

The article is devoted to the identification and analysis of modern trends in the field of AI implementation in the process of considering and resolving international commercial disputes, outlining the perspectives and ways of influencing the relevant technologies on arbitration as an institution as a whole. The author's approach is fundamentally based on the fact that, similar to electronic communication tools and virtual space tools before it, AI tools, which are primarily related to the processing of big data sets, machine analysis and prediction, new approaches to guaranteeing data security and privacy of the proceedings, will gradually and likely significantly change the arbitration process.

According to the results of the study, it is argued that the prospects for the use of AI in international commercial arbitration, like electronic communications before them, are promising, creating new ways to improve the efficiency of arbitration proceedings – both through the optimization of established approaches to case management at various stages of the process (from providing and analyzing evidence, precedents and provisions of the applicable law, to predicting the results of dispute resolution, the potential enforceability of an arbitral award), as well as through the creation of substantively new tools (virtual arbitrators, AI-platforms for

форм вирішення спорів онлайн тощо). Самостійне значення у роботі надається такій вигоді від імплементації інструментів AI у арбітражний процес як робота з великими масивами даних, що не лише пришвидшить роботу сторін (їх юридичних радників та представників) та арбітрів, але й потенційно покращить її, дозволивши більш якісно досягнути дедалі більші обсяги інформації стосовно специфіки дії норм застосовного права, у тому числі відповідних правових прецедентів, положень контрактів та навіть принципів *lex mercatoria*.

Автор резюмує, що це може призвести до розробки AI нових цілісних моделей (згідно з типовими спірними правовими ситуаціями) вирішення міжнародних комерційних спорів за категоріями, вивільнивши людські ресурси для тих справ, де AI впоратися не може, оскільки ще не володіє достатніми для цього даними. Разом з тим, підкреслюється і те, що необхідно зважати на недосконалість, принаймні сучасних нейромереж та інших AI-платформ, яка засновується не лише на причинах алгоритмічного, але й філософського характеру – почасти нездатності штучного інтелекту розуміти складні (деколи навіть суперечливі) правові категорії і, відповідно, приймати правильні рішення. Допоки це так AI залишатиметься важливим, але обмеженим інструментом, ефективного використання в арбітражі потребуватиме людського нагляду і контролю.

Ключові слова: міжнародний комерційний арбітраж, машинне навчання, віртуальний арбітраж, штучний інтелект, аналіз даних, арбітражний процес

Зберігаючи за собою роль та значення провідного механізму вирішення зовнішньоекономічних спорів, міжнародний комерційний арбітраж постійно удосконалюється та еволюціонує. Поруч із закономірним ускладненням і урізноманітненням світових економічних відносин ключовим фактором розвитку арбітражу як інституту залишається невинна цифровізація людського життя, взаємопроникнення в ньому реального та віртуального, їх гармонійне (за ідеальних умов) співіснування. У цьому світлі, про ефективне запровадження електронних інструментів у арбітражний процес можливо впевнено стверджувати лише у контексті окремих його аспектів (від електронного документообігу до проведення слухань із застосуванням засобів віддаленого зв'язку), що досліджувалось нами раніше [1–3]. Разом з тим, підходи щодо сфер та способів застосування штучного інтелекту

online dispute resolution, etc.). Separate importance in the work is given to such a benefit from the implementation of AI tools in the arbitration process as working with big sets of data, which will not only speed up the work of the parties (their legal advisers and representatives) and arbitrators, but also potentially improve it, allowing a better understanding of increasingly large volumes of information regarding the specifics of the applicable law, including relevant legal precedents, contract provisions and even *lex mercatoria* principles.

The author summarizes that this can lead to the development by AI of new holistic models (according to typical disputed legal situations) of solving international commercial disputes by category, freeing up human resources for those cases where AI cannot handle, because it does not yet have sufficient data for this. At the same time, it is emphasized that it is necessary to take into account the imperfection, at least of modern neural networks and other AI platforms, which is based not only on reasons of an algorithmic, but also a philosophical nature – in part, the inability of artificial intelligence to understand complex (sometimes even contradictory) legal categories and, respectively, to make the right decisions. As long as this is the case, AI will remain an important but limited tool, and its effective use in arbitration will require human supervision and control.

Keywords: international commercial arbitration, machine learning, virtual arbitration, artificial intelligence, data analysis, arbitration process

(artificial intelligence, далі – AI) у міжнародному комерційному арбітражі наразі лише напрацьовуються арбітражною спільнотою, однак, залишаються маловивченими.

Окремі науково-аналітичні праці з обраної проблематики здійснені такими українськими та зарубіжними авторами як К. Акнауш, Л. Бізікова, Ф. Білліет, Т. І. Бровченко, П. А. Дворнікова, Д. Джуелл, С. О. Кравцов, Ф. Хенкок, Дж. Хоуп, І. Шерр та іншими. Разом з тим потенційні вигоди від інтеграції AI у арбітражний розгляд є значними, що починає визнавати арбітражна спільнота загалом [4] та деякі арбітражні інституції зокрема. Так, наразі дослідниками та практикуючими спеціалістами активно обговорюється один із перших у цій сфері документів – проект Рекомендацій щодо використання штучного інтелекту, підготовлений Центром арбітражу та посередництва Кремнієвої долини (Silicon Valley Arbitration and Mediation Center, SVAMC) від 31 серпня 2023 року (далі – Рекомендації SVAMC) [5].

У преамбулі до останніх відзначається, що Рекомендації запроваджують принципи використання засобів AI у арбітражі та спрямовані на допомогу учасникам арбітражного розгляду, в тому числі через пропонуване в них типове застереження, яке може бути інкорпороване у рішення з процедурних питань для подальшого застосування цих Рекомендацій і, відповідно, механізмів AI згідно з закладеними у них принципами. Тобто можемо відзначити перші інституційні кроки у площині ідейної та процесуальної інтеграції AI у арбітражний процес.

Відносно більші зрушення у напрямі інтеграції AI до процесу вирішення спорів прослідковуються у сфері державного судочинства. Так, тут варто згадати Рекомендації Організації економічного співробітництва і розвитку з питань штучного інтелекту від 22 травня 2019 року [6] та Етичну хартію про використання штучного інтелекту в судових системах та їх середовищі, прийнятую Європейською комісією з питань ефективності правосуддя від 3–4 грудня 2018 року [7]. Крім цього, відповідно до Концепції розвитку штучного інтелекту в Україні, схваленої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 2 грудня 2020 року № 1556-р [8], до принципів розвитку та використання технологій штучного інтелекту, дотримання яких повністю відповідає принципам Організації економічного співробітництва і розвитку з питань штучного інтелекту, зокрема, належить і розроблення та використання систем штучного інтелекту лише за умови дотримання верховенства права, основоположних прав і свобод людини і громадянина, демократичних цінностей, а також забезпечення відповідних гарантій під час використання таких технологій.

У зв'язку з вищевикладеним, метою статті є виявлення та аналіз сучасних тенденцій у сфері імплементації AI у процес розгляду та вирішення міжнародних комерційних спорів, окреслення перспектив та способів впливу відповідних технологій на арбітраж як інститут у цілому. Безперечним вихідним тезисом, при цьому, є те, що подібно до засобів електронної комунікації та інструментів віртуального простору до цього, засоби AI, пов'язані, насамперед, із обробкою великих масивів даних, машинним аналізом і прогнозуванням, новими підходами до гарантування безпеки даних і конфіденційності розгляду, поступово та ймовірно суттєво змінять арбітражний процес.

AI, як один із стовпів так званих «технологій 4.0» (поруч із автономними роботами, віртуальною (VR) та доповненою (AR) реальністю, аналітикою великих даних (Big Data), хмарними обчисленнями та інтернетом речей), характеризується спеціалістами як здатність поєднувати сприйняття, міркування, навчання та активацію автономною небіологічною системою, що відтворює або перевершує людські здібності, або системою, що демонструє таку здатність. Досягає цього AI із використанням інструментів машинного навчання, за допомогою якого AI генерує власні правила для виконання завдання, адаптованого до каналу даних без втручання людини (machine learning) та, еволюційно наступного за ним, глибокого навчання (deep learning), яке має на меті відтворити розуміння явища людським мозком [9]. Таким чином AI демонструє здатність адаптуватися до різних контекстів та навчатися на основі набутого досвіду.

Тобто до ключових рис AI слід віднести автономність, у тому числі в аспекті самонавчання, можливість ефективної обробки великих масивів даних (фактично інформації

різного виду), а також, якщо мова йде про дедалі популярніші нейронні мережі (neural networks) – властивість, яку можна назвати імітацією притаманних людині (біологічним істотам загалом) когнітивних здібностей – сприйняття, розуміння та продукування нових висновків. Це дозволяє штучним нейромережам виконувати такі логічні операції як аналіз та моделювання, класифікація та ідентифікація, працювати з великими масивами даних у спосіб, який дедалі частіше можливо охарактеризувати як «творчий», хоча, принаймні на сьогодні, така творчість є ілюзорною, оскільки алгоритмічна за своєю природою. Звідси і значна привабливість та популярність нейромереж – вони здатні обробляти інформацію, послуговуючись принципами нелінійності, стійкості до внутрішніх помилок та перешкод у роботі, володіючи надзвичайними можливостями до навчання та узагальнення, по суті – до вивчення нової мови та адаптації до нових умов і запитів [10, с. 1–3].

У зв'язку з цим застосування нейромереж та AI загалом у міжнародному комерційному арбітражі потенційно дозволить опрацьовувати значні масиви інформації, яка наразі обробляється людиною. Беручи до уваги не лише ефективність застосування інструментів машинного та глибокого навчання при обробці великих масивів даних у складних справах, коли матеріали можуть налічувати десятки та сотні тисяч сторінок, але й виходячи з принципів арбітражного розгляду як таких – швидкості, конфіденційності, економічної і часової ефективності (так званих засад time- та cost-efficiency) тощо, AI може суттєво оптимізувати арбітражний процес, зберігши час для найважливішого – прийняття творчих рішень учасниками та арбітрами, замість виконання суттєвих об'ємів технічної та аналітичної роботи.

За перших наближень до проблематики, які, як ми відзначали вище, уже здійснюються арбітражною спільнотою, прогнозується, що сфери та напрямки застосування AI в арбітражі охоплюватимуть достатньо широкий перелік, включно з дослідженням документів та систематизацією даних при електронному поданні доказів (e-discovery), прогностичною аналітикою, оптимізацією ведення справи за допомогою керованих AI систем, запровадженням AI-платформ вирішення спорів онлайн (окремо виділяють механізми, запрограмовані діяти як віртуальні арбітри), пришвидшенням та удосконаленням правових досліджень, роботи з документами, обробки мови та аналізу прецедентів (як для сторін арбітражного розгляду, так і для арбітрів), та навіть у контекстах забезпечення безпеки даних, приватності і підтримки прийняття остаточних арбітражних рішень через аналіз доказів, виявлення закономірностей та надання відповідної інформації арбітрам [4]. Іншими словами AI в арбітражі може постати технологічним рішенням класичних проблем будь-якого змагального процесу, проте врахувавши та спеціально адаптувавшись до особливостей вирішення міжнародних комерційних спорів – від вибору застосовного права до прогнозування визнання і виконання ухваленого арбітражного рішення в різних юрисдикціях.

Сказане відображається у Рекомендаціях SVAMC, звернення до яких дозволяє виділити низку ключових тез на цьому етапі впровадження надбань AI в арбітраж. Насамперед це стосується окреслення меж та ризиків використання AI в арбітражному процесі, забезпечення дотримання конфіденційності, встановлення порядку розкриття інформації та її захисту, гарантування належної обачності у роботі з AI та закріплення недопустимості делегування штучному інтелекту обов'язків із ухвалення арбітражних рішень [5]. Такий підхід вважаємо виправданим та обґрунтованим – він вказує на те, що імплементація AI у арбітраж є складним та поступовим процесом, на шляху якого слід уже запроваджувати дієві принципи і запобіжники.

У зв'язку з цим важливо звернути увагу й на певні перестороги при застосування AI у процесі вирішення спорів, що яскраво ілюструється на прикладі нещодавньої ухвали Верховного Суду від 8 лютого 2024 року у справі № 925/200/22 [11], в якій суд, відповідаючи на доводи заявника, засновані на аналізі змісту поняття «добровільного зобов'язання», наданого штучним інтелектом «ChatGPT», відзначив не лише те, що останній не визнається джерелом достовірної науково доведеної інформації, а й вказав на відсутність в Україні етичних стандартів та норм регулювання використання штучного інтелекту в судочинстві,

меж (в тому числі правових) його застосування для цілей надання професійної правничої допомоги. Додатково Верховний Суд звернув увагу на те, що використання технологій повинно поважати природу судового процесу, брати до уваги дискреційний характер ухвалюваних судами рішень, заснованих на конкретних фактах окремої справи, не запобігати критичному мисленню та загалом правозастосуванню, яке здійснюють судді, поважаючи процес ухвалення судових рішень та автономію суддів. Суд резюмував, що AI може бути корисним та допоміжним інструментом у сфері правосуддя, але не може замінити роль суддів.

Із цими висновками слід принципово погодитись та, більше того, спрогнозувати, що навіть за подальшого удосконалення AI-систем вирішення спорів, остаточне рішення повинно залишатися за людьми – судьями, арбітрами, медіаторами тощо. Принаймні такий стан справ ще зберігатиметься тривалий час, потребуючи не лише суттєвих технологічних зрушень та позитивних прецедентів у їх застосуванні, але й зміни суспільної думки, самої системи здійснення правосуддя.

Таким чином, видається, що перспективи використання AI у міжнародному комерційному арбітражі, подібно до електронних комунікацій, є багатообіцяючими, створюючи новітні способи для підвищення ефективності арбітражного розгляду – як через оптимізацію усталених підходів до ведення справи на різних стадіях процесу (від надання та аналізу доказів, прецедентів і положень застосовного права, до прогнозування результатів вирішення спору, потенційної виконуваності ухваленого арбітражного рішення), так і через створення змістовно нових інструментів (віртуальних арбітрів, AI-платформ вирішення спорів онлайн тощо). Окремою та значною перевагою імплементації інструментів AI у арбітражний процес стане виконання роботи з великими масивами даних, що не лише пришвидшить діяльність сторін (їх юридичних радників, представників) та арбітрів, але й потенційно покращить її, дозволивши більш якісно досягнути дедалі більші обсяги інформації стосовно специфіки дії норм застосовного права, у тому числі відповідних правових прецедентів, положень контрактів та навіть принципів *lex mercatoria*.

Це може призвести до розробки AI нових цілісних моделей (згідно з типовими спірними правовими ситуаціями) вирішення міжнародних комерційних спорів за категоріями, вивільнивши людські ресурси для тих справ, де AI впоратися не може, оскільки ще не володіє достатніми для цього даними. Разом з тим, слід зважати і на недосконалість, принаймні сучасних нейромереж та інших AI-платформ, яка засновується не лише на причинах алгоритмічного, але й філософського характеру – почасти нездатності штучного інтелекту розуміти складні (деколи навіть суперечливі) правові категорії і, відповідно, приймати правильні рішення. Допоки це так AI залишатиметься важливим, але обмеженим інструментом, ефективного використання в арбітражі потребуватиме людського нагляду і контролю.

Посилання:

1. Нагнибіда В. І. Вплив карантинних COVID-обмежень та політики діджиталізації на вирішення спорів у порядку міжнародного комерційного арбітражу. Університетські наукові записки. 2021. № 6(84). С. 8–16.
2. Nahnybida V., Bilousov U., Bliakharskyi Y., Boyarskyi E., Ishchuck A. Trade Agreements, Digital Development and International Commercial Arbitration. *Cuestiones Políticas*. 2022. Vol. 40. № 74. P. 160–177.
3. Нагнибіда В. І. Процесуальні гарантії учасників арбітражного розгляду при вирішенні міжнародних комерційних спорів в режимі відеоконференцзв'язку. *Юридична Україна*. 2023. № 4. С. 38–46.
4. Chatterjee P., Singhanian A., Sharma Y. S. Technology and artificial intelligence: Reengineering arbitration in the new world. International Bar Association. URL: <https://www.ibanet.org/technology-and-artificial-intelligence-reengineering-arbitration-in-the-new-world>
5. Silicon Valley Arbitration and Mediation Center Guidelines on the Use of Artificial Intelligence in Arbitration. Draft of 31 August 2023. URL: <https://www.iareporter.com/wp-content/uploads/2023/08/SVAM>

C-AI-Guidelines.pdf

6. Recommendation of the Council on Artificial Intelligence, OECD/LEGAL/0449. Organisation for Economic Co-operation and Development. URL: <https://oecd.ai/en/assets/files/OECD-LEGAL-0449-en.pdf>

7. European ethical Charter on the use of Artificial Intelligence in judicial systems and their environment. European Commission for the Efficiency of Justice (CEPEJ). URL: <https://rm.coe.int/ethical-charter-en-for-publication-4-december-2018/16808f699c>

8. Про схвалення Концепції розвитку штучного інтелекту в Україні: розпорядження Кабінету Міністрів України від 02.12.2020 р. № 1556-р. Верховна Рада України. Законодавство України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-2020-%D1%80#Text>

9. Belk R. W., Belanche D., Flavián C. Key concepts in artificial intelligence and technologies 4.0 in services. Service Business. 2023. 17:1–9. URL: https://www.researchgate.net/publication/368843565_Key_concepts_in_artificial_intelligence_and_technologies_40_in_services.

10. Mehlig B. Machine Learning with Neural Networks. Cambridge University Press, 2021. 250 p.

11. Ухвала Верховного Суду у складі суддів судової палати для розгляду справ щодо корпоративних спорів, корпоративних прав та цінних паперів Касаційного господарського суду від 08.02.2024 р. у справі № 925/200/22. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/116984639#>

Статтю було подано	12.03.2024	The article was submitted
Статтю було доопрацьовано	19.03.2024	The article was revised
Статтю було прийнято	22.03.2024	The article was accepted